

Piyasayı Eleştirmenin Dayanılmaz Hafifliği

2006-08-05 16:19:41

03 Mayıs 2006 tarihli Zaman gazetesinin 'Yorumlar' köşesinde 'Piyasadan Geçinmek Üzerine' başlıklı, piyasa mekanizmasını eleştirmek adına bireysel tercihleri hiçe sayan, aşağılayan bir yazı yayınlandı. Eğer bugünlerde biri bana 'neden piyasa ekonomisini savunuyorsun?' diye sorsaydı, ona bu yazıyı gösterip, 'kendimi bu tip düşüncelerden korumak için' derdim.

Yazının müellifi Prof. Dr. Süleyman Seyfi Öğün'ü tanımam, o yüzden bu yazıyı şahsına ilişkin bir değerlendirme olarak düşünemeyeceğimi ümit ediyorum. Ama kendisi de takdir edecektir ki gazeteye yazı yazmak, okulda ders anlatmaya benzemez. Okulda ders anlatmak (hele bir devlet üniversitesindeyseniz) kaynakları idari tahsisat mekanizması ile dağıtmaya benzer. En azından kendi dersinizde, öğrencilerinizin ne öğreneceğine siz karar verirsiniz. Sizden başka fikirlerin sınıfa girme ihtimali pek yoktur. Öğrencilerden sizin pek tasvip etmediğiniz fikirler çıkarsa onları azarlayıp yerine oturtabilirsiniz (internette yayınlanan Ekşi Sözlükte öğrenciler derslerinden çok hoşnut olmakla birlikte, Süleyman Hoca'nın bu özelliğinden yakınıyorlar). Gazeteye yazı yazdığınızda ise piyasaya çıkmışsınız demektir -ki bu cesaret ister. Bu durumda rakip fikirlerin de sizin fikrinizin karşısına dikilip sizinle rekabet edeceğini kabul edersiniz. Rekabet eden fikirlerden de okuyucular beğendiklerini seçip alırlar. Kimse onları herhangi bir fikre inanmaya zorlayamaz. En önemlisi, her okuyucunun fikri kendine göre değerlidir, o yüzden yaptıkları tercihlere saygı duymak gerekir.

Profesör Öğün, anladığım kadarıyla, piyasa ekonomisinin bireyleri tercihlerinde özgür bırakmadığı aksine bazı tercihleri dikte ettiği ve dikte edilen değerlerin 'değerinin' de amiyane tabirle 'beş para etmediği' görüşünde. Öncelikle şunu belirteyim, Profesör Öğün anlaşılması zor bir yazar. Zaten Ekşi Sözlük'e katkıda bulunanlar da bunu dile getirmişler. Gerçekten yazıdaki 'Kapitalizmin ya da piyasa ekonomisinin özdeşleştirilmesi olgusal olarak doğru gözüküyor. Bildiğimiz, bugün piyasa ekonomisinin efendisinin kapitalizm olduğudur. Ama piyasanın tarihini, yani kapitalizm ile birlikte anılamayacağı tarihini de hesaba katarsak, durum özdeşleştirmeye o denli de uygun gözükmeyebilir... Kapitalizm, piyasayı üretmemiş, sadece tekelci dinamikleriyle fethetmiştir. Bu cümleden olarak, piyasalarda ekonomik işlemlere konu olan değerleri somutlaştıran ve reel değeri üzerinden değerleyen yapısı ancak değerlerin kapitalist ekonominin rasyolarıyla uygunluk gösterdiği yere kadardır. ' gibi ifadeleri anlamak gerçekten zor. Ancak, anladığım kadarıyla, Profesör Öğün'ün çalışması hakkında birkaç söz söylemek istiyorum.

Kapitalist sistemde tercihlerin manipülasyonu sorunu uzun zamandır tartışılmakta olan bir konudur. Profesör Öğün gibi düşünenlerin sayısı da oldukça fazladır. Ancak, bu tartışmalarda iki nokta birbiriyle karıştırılmaktadır. Birincisi, piyasa mekanizmasının işlediği bir ortamda her üretici kendi ürününün diğerlerine göre iyi olduğu konusunda tüketicileri ikna etmeye çalışır. Tüketiciler de kendi beklentilerine göre bu enformasyonu değerlendirip bir tercih yaparlar. Bu tercihlerin birinin diğerine göre üstün olduğunu iddia etmek 'piyasa mantığı' ile değil 'hazineden geçinme mantığı' ile bağdaşır. Piyasa mantığı tercihlerarası karşılaştırma yapmaz. İkincisi, belirli mal ve hizmetlere ilişkin enformasyonun tüketicilere ulaşmasında sorunlar yaşanmaktadır. Örneğin, bir X ülkesinde basın patronlarının tamamı devlete borçlu ise o ülkedeki basının iktidar partisi hakkındaki olumsuz haberleri tüketicilere iletmesinde sorunlar olacaktır. Hatta Profesör Öğün'ün belirttiği gibi belki bu haberler basın kuruluşları tarafından manipüle edileceklerdir. Ancak burada sorun 'piyasa'nın varlığı değil, 'piyasa'nın

varolmamamasıdır. Profesör Öğün'e göre 'kapitalist ekonominin pazarlama kriterlerine uygunluk göstermeyen ya da metalaşmakta zorlanan değerler piyasadan silinecektir'. Buradaki akıl yürütme bence tersinedir. Yani değerler piyasaya değil, piyasa değerlere bağlıdır. O yüzden Türkiye'de (ya da her piyasa ekonomisinde) hem mini etek satan hem de tesettür giysileri satan kapitalistler mevcuttur. Mini etek moda olmaktan çıkarsa kapitalistler mini etek üretmeyi bırakırlar, ancak kapitalistler mini etek üretmeyi bırakırsa mini etek moda olmaktan çıkmaz. O yüzden Sovyetler Birliği'nde Ortodoks kilisesi yıllarca yasaklı olmasına rağmen (üretim yok) kilise gücünü kaybetmemiştir.

Profesör Öğün yazısında 'değerlerin değer sayılabilmesi için yaygın bir müşteri dünyasının hoşuna gitmesi gerekmektedir' demektedir ki bu da yanlış bir değerlendirmedir. Kapitalistin kendi değerleri vardır ama üretimini kendi değerlerine göre değil piyasanın değerlerine göre belirler. Örneğin, kapitalist koyun satar. Koyunu alan 'kurban mı eder?' yoksa 'etiyle kafayı mı çeker?' onu ilgilendirmez. Ancak onun koyununu satması için piyasada -şu ya da bu- mutlaka bir değer olması gerekir. Değerlerin yaşatılmasını sağlamak kapitalizmin ya da kapitalistlerin değil bireylerin görevidir. Ama Kapitalist sistemin ya da piyasa mekanizmasının kişilerin inançlarına daha saygılı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunu test etmek isteyenler geçmişte Sosyalist ülkelerin pratiklerine bakabilirler.

Profesör Öğün bir konuda haklıdır: Değerler sistemi hızla değişmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Profesör Öğün yükselen yeni değerler sistemini hazzetmemektedir. Bunda aslında anormal bir şey yoktur. Birçok kişi (buna ben de dahilim) yeni değerleri kolaylıkla hazmedememektedir. Fakat Profesör Öğün bir adım daha atmakta ve bu değişimi hazzedenleri de hazzetmemektedir. Öğün'e göre Türkiye'deki geniş kitleler ne müzikten, ne kitaptan anlayan 'vasat' insanlardır. Dinleyecekleri haber kanalını haberin içeriğine bakarak değil, sunan spikerin 'orasına-burasına' bakarak karar veren, akli uçkurunda bir topluluk haline gelmişlerdir. Bu ifadelerde Profesör Öğün zımni olarak kendisinin bu grubun dışında olduğunu dile getirmekte ve kendi beğeni düzeyinin Türkiye'de yaşayan geniş kitlelerin beğeni düzeyine göre daha iyi olduğunu iddia etmektedir (Ancak bunu hangi kriterlere dayandırdığından bahsetmemektedir). Muhtemelen fırsat verilse Türk halkının beğeni düzeyini 'vasat'ın üzerine çıkarma görevini de yerine getirmeye hazırdır.

Bütün bunların yanında Profesör Öğün için haber okumak bir 'marifet' değildir. Bu yüzden bir kanaldan diğer bir kanala transfer olan spikerler transfer ücretini hakletmemektedirler. Benzer durum her sahneye çıktığında büyük paralar alan sanatçılar, kitapları çok satan akademisyenler için de geçerlidir. (Yazmamış ama, muhtemelen Profesör Öğün futbolcular için de benzer duygulara sahiptir. Çünkü onlar da sonuçta bir topu peşinde koşturup durmaktadırlar). Buradan yola çıkarak şu sonuca varmak mümkün: Haberleri Defne Samyeli ya da Ali Kırca değil de ben sunsam sonuç çok fazla değişmeyecektir. İbrahim Tatlıses ve Hakan Şükür piyasa koşullarına göre para kazanmaktansa, devlet memuru olup aylıkla çalışsalar daha iyi müzik dinler, daha iyi futbol seyrederek. Ayrıca öyle klüpten klübe, kanaldan kanala transferler de yasaklanmalı, mezun oldukları okulda sırasıyla asistan, doçent ve profesör olan akademisyenlerimiz gibi, futbolcularımız futbola başladıkları kulübü, spikerler sunuculuğa başladığı kanalı hiçbir zaman terk etmemelidirler.

Yazıdaki aksaklıklar bunlarla sınırlı değil ama yazar piyasaya saldırmanın dayanılmaz hafifliğiyle hangi gerekçelere dayandığını ifade etme gereği bile hissetmeksizin yazı boyunca piyasa hakkında keyfi yargılarda bulunmaktadır. Bu arada hoşuna gitmeyen herkese de verip verdiğini belirtmektedir. Bu haliyle de yazı bir piyasa eleştirisi olmaktan çok, bir Jakobenzizm manifestosu havası vermektedir. Hatta bir piyasa savunucusunun 'bakın, piyasa olmazsa böyle olur' diyerek bu metni bir propaganda malzemesi olarak kullanması bile mümkündür.